

MACIEJ FRENDEL

WPLYW ZAŁOŻEŃ KIEROWNICTWA NA UJĘCIE PRZESZACOWAŃ INSTRUMENTÓW POCHODNYCH W KONTEKŚCIE STOSOWANIA RACHUNKOWOŚCI ZABEZPIECZEŃ

Wprowadzenie

Obowiązujące w Polsce regulacje rachunkowości w postaci rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie instrumentów finansowych¹ oraz Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej² nakładają na jednostkę obowiązek odpowiedniego ujęcia w sprawozdaniu finansowym przeszacowań instrumentów pochodnych. Sposób ujęcia przeszacowań instrumentów pochodnych może mieć istotne znaczenie dla oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej, ponieważ może wpływać na wynik finansowy okresu, być całkowicie pomijana, bądź też wpływać na kapitały np. z aktualizacji.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wybranych rozwiązań w zakresie prezentacji przeszacowań instrumentów pochodnych, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu założeń przyjętych przez kierownictwo jednostki w tym zakresie. Podstawą do napisania artykułu były interpretacja i analiza regulacji rachunkowości oraz metoda analizy i konstrukcji logicznej. Dla zobrazowania omawianych zagadnień przedstawiono przykłady.

Wymagania rachunkowości w zakresie instrumentów pochodnych

Krajowe i międzynarodowe regulacje rachunkowości w bardzo zbliżony sposób odnoszą się do wyceny instrumentów pochodnych³. Ogólną zasadą jest wycena instrumen-

¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metody wyceny, zasad ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (DzU nr 149, poz. 1674 z późn. zm.).

² Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) to regulacje rachunkowości obowiązkowo stosowane w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych przez banki oraz spółki emitujące na rynkach regulowanych papiery wartościowe. MSSF mogą być również stosowane przez wskazane podmioty w sprawozdaniach finansowych, gdy sprawozdanie skonsolidowane nie jest przygotowywane oraz w sprawozdaniach jednostkowych tych spółek, a także sprawozdaniach finansowych podmiotów wchodzących w skład grupy kapitałowej, gdzie podmiot dominujący (pośrednio lub bezpośrednio) stosuje MSSF.

³ Definicja instrumentu pochodnego w regulacjach międzynarodowych i krajowych rachunkowości w pewnym stopniu się różni – regulacje międzynarodowe wskazują, że instrumentem pochodnym są również kontrakty np. na kupno, bądź sprzedaż aktywów niefinansowych np. kontrakty towarowe. Należy dodać, że nie wszystkie instrumenty pochodne tego typu podlegają przedstawionym w opracowaniu wy-

tów pochodnych na dzień bilansowy w wartości godziwej. Rozwiązaniu takiemu podlegają wszystkie instrumenty pochodne kwalifikujące się do aktywów lub zobowiązań finansowych⁴ bez względu, czy są to instrumenty spekulacyjne, zabezpieczające, czy wykorzystywane dla celów arbitrażowych. Podobne rozwiązanie pojawia się również na dzień rozliczenia poszczególnych instrumentów, gdy ostateczne oszacowanie wartości danego instrumentu jest tożsame określeniu na nim ostatecznego zysku lub straty⁵.

O ile w przypadku wyceny pojawiają się jednorodne rozwiązania, o tyle pewne zróżnicowanie istnieje w zakresie ujęcia skutków wyceny, czyli ujęcia przeszacowań. Ogólne zasady rachunkowości przewidują, że przeszacowanie instrumentu pochodnego do wartości godziwej ujmowane jest w wyniku finansowym okresu, w którym powstało. Rozwiązanie takie stosowane jest zarówno dla instrumentów pochodnych spekulacyjnych, arbitrażowych jak również zabezpieczających. Wyjątek od tego podejścia pojawia się jedynie, gdy jednostka decyduje się stosować rachunkowość zabezpieczeń⁶. Rachunkowości zabezpieczeń to dobrowolnie stosowane przez jednostkę przepisy, które pozwalają na odstępstwa od ogólnych zasad wyceny i przeszacowania instrumentów finansowych oraz innych pozycji. Regulacje te przewidują możliwość jednoczesnego ujęcia w wyniku finansowym tego samego okresu przeciwstawnych przeszacowań instrumentu zabezpieczającego⁷ i pozycji zabezpieczanej, w konsekwencji czego wynik finansowy nie jest zniekształcony przez pojedyncze przeszacowanie instrumentu zabezpieczającego lub ujęcie zysku lub straty na pozycji zabezpieczanej. Dla umożliwienia jednostce ujęcia w tym samym okresie sprawozdawczym przeszacowań instrumentu zabezpieczającego oraz zysków i strat na pozycji zabezpieczanej, wprowadzono dwa podejścia, które umożliwiają realizację tego celu:

- zabezpieczenie wartości godziwej oraz
- zabezpieczenie przepływów pieniężnych⁸.

Zabezpieczenie wartości godziwej przewiduje możliwość ujęcia wzajemnie znoszących się przeszacowań instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczanej w wyniku

maganiom – zob. szerzej M. Frendzel: *Rachunkowość instrumentów finansowych w świetle regulacji międzynarodowych i krajowych*, SKwP-COSZ, Warszawa 2010, s. 8–12.

⁴ Przeszacowaniu do wartości godziwej nie podlegają instrumenty pochodne kwalifikujące się do kapitałów własnych, np. wyemitowane przez jednostkę prawa poboru jej akcji, wystawione opcje kupna jej akcji itp.

⁵ Należy podkreślić, że regulacje międzynarodowe wymagają ujęcia instrumentów pochodnych w wartości godziwej już w momencie ich zawarcia, w konsekwencji czego skutki przeszacowania mogą już być rozważane na ten moment.

⁶ Rachunkowość zabezpieczeń to specjalne przepisy przewidziane w MSR 39 oraz rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie instrumentów finansowych, które przewidują odstępstwa od ogólnej zasady przeszacowania instrumentów pochodnych przez wynik finansowy.

⁷ Instrumentem zabezpieczającym może być generalnie każdy instrument pochodny (z wyjątkiem wystawionych opcji lub strategii opcyjnej, która oznacza łącznie wystawioną opcję netto) oraz różnica kursowa (element walutowy) powstała na składniku aktywów lub zobowiązań finansowych.

⁸ W regulacjach pojawia się również zabezpieczenie inwestycji netto w podmiocie zagranicznym. Ze względu na wysoką zbieżność tego rozwiązania z zabezpieczeniem przepływów pieniężnych pominięto to rozwiązanie w analizie.

finansowym danego okresu. W takim przypadku jednostka „przyśpiesza” ujęcie zysku lub straty na pozycji zabezpieczanej (ze względu na zabezpieczany rodzaj ryzyka), wycena instrumentu pochodnego odbywa się zaś w sposób tożsamy rozwiązaniom ogólnym. Ten rodzaj zabezpieczenia stosowany jest przede wszystkim, gdy jednostka zabezpiecza wartość wykazywanych w bilansie aktywów lub zobowiązań. W świetle rozwiązań międzynarodowych podejście takie jest również przewidziane dla zabezpieczania uprawdopodobnionych przyszłych zobowiązań⁹.

Drugie rozwiązanie, czyli zabezpieczenie przepływów pieniężnych to rozwiązanie przewidujące odroczenie przeszacowania instrumentu zabezpieczającego na kapitale (np. kapitale z aktualizacji wyceny¹⁰) w części uznanej za efektywne zabezpieczenie¹¹. W tym przypadku przeszacowanie instrumentu zabezpieczającego nie ma wpływu na wynik finansowy bieżącego okresu i „czeka” na kapitale do momentu rozliczenia. Kwoty ujęte na kapitale są:

- rozliczane w wynik finansowy, gdy przyszła zabezpieczana transakcja w momencie jej zawarcia wpływa na wynik np. zabezpieczana transakcja sprzedaży powoduje powstanie przychodu,
- rozliczane w wynik finansowy, gdy ujęte na podstawie zabezpieczanej transakcji składnik aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych wpływa na wynik (regulacje MSSF),
- ujmowane w wartości początkowej składnika aktywów lub zobowiązań, jeśli na podstawie zabezpieczanej transakcji ujęto taką pozycję (regulacje polskie),
- ujmowane w wartość początkowej składnika niefinansowego, który ujęto na podstawie zabezpieczanej transakcji, jeżeli takie rozwiązanie przyjęto dla tego typu transakcji w polityce rachunkowości (regulacje MSSF). Drugą możliwością jest

⁹ Uprawdopodobnione przyszłe zobowiązanie (*firm commitment*) to przyszła transakcja, która zostanie przeprowadzona na podstawie istniejącej już, wiążącej umowy obligującej do jej przeprowadzenia. Przykładem może być wiążąca umowa, na mocy której jednostka zobligowana jest do sprzedaży surowca po określonej cenie w przyszłości (umowa ma być rozliczona poprzez fizyczną dostawę i wpisuje się w działalność operacyjną jednostki). Generalnie tego typu kontrakty terminowe nie podlegają wycenie i ujęciu na dzień bilansowy. Wyjątkiem może być sytuacja, gdy jednostka zabezpiecza wskazany kontrakt instrumentem pochodnym np. kontraktem forward na sprzedaż waluty, bądź kontraktem forward na zakup surowca. W świetle regulacji polskich dla wskazanego zabezpieczenia jednostka powinna zastosować zabezpieczenie przepływów pieniężnych. W świetle regulacji międzynarodowych uprawdopodobnione przyszłe zobowiązanie podlega regulacjom zabezpieczenia wartości godziwej, z wyjątkiem zabezpieczenia przed ryzykiem walutowym. W sytuacji, gdy jednostka zabezpiecza się przed ryzykiem walutowym związanym z uprawdopodobnionym przyszłym zobowiązaniem, może zdecydować w polityce rachunkowości, czy dla takich transakcji stosuje zabezpieczenie wartości godziwej, czy zabezpieczenie przepływów pieniężnych.

¹⁰ Polskie regulacje wskazują jednoznacznie na kapitał z aktualizacji wyceny. W świetle rozwiązań międzynarodowych kapitał ten może być różnie nazywany w zależności od założeń kierownictwa.

¹¹ Efektywne zabezpieczenie to ta część zmiany wartości instrumentu zabezpieczającego (wynikająca z zabezpieczanego ryzyka), która nie przekracza zmiany wartości lub przepływów pozycji zabezpieczanej.

rozliczanie kwoty ujęte w kapitale w wynik finansowy, gdy ujęty na podstawie zabezpieczanej transakcji składnik wpływa na wynik.

Regulacje rachunkowości w przypadku wykorzystania instrumentów pochodnych do zabezpieczania wartości wykazywanych pozycji lub przyszłych transakcji, nakładają na kierownictwo konieczność wyboru pewnych rozwiązań, które muszą być podane w polityce rachunkowości. Obszarami wyboru są przede wszystkim:

1. Wybór odpowiednich instrumentów pochodnych. Wybór niektórych instrumentów pochodnych może ograniczyć możliwość zastosowania rachunkowości zabezpieczeń. Przykładem mogą być wystawione opcje lub strategie opcyjnie, które powodują, że instrumenty łącznie stanowią ekonomiczną wystawioną opcję.
2. Decyzja w odniesieniu do stosowania rachunkowości zabezpieczeń. Kierownictwo jednostki decyduje, czy jednostka będzie stosować dodatkowe przepisy w postaci rachunkowości zabezpieczeń, które obok możliwości ujęcia w wyniku finansowym danego okresu przeszacowań instrumentów pochodnych i pozycji zabezpieczanej, nakładają na jednostkę dosyć istotne wymagania, czasem bardzo praco- i czasochłonne (np. przygotowania dokumentacji rachunkowości zabezpieczeń, bieżącego monitorowania efektywności zabezpieczenia itp.). Należy podkreślić, że w niektórych przypadkach stosowanie rachunkowości zabezpieczeń nie jest potrzebne – jeżeli zmiana wartości instrumentu pochodnego ujmowana jest na ogólnych zasadach w wyniku w tym samym okresie, co transakcja zabezpieczana lub zmiana wartości pozycji zabezpieczanej, to występuje zjawisko tzw. naturalnego hedgingu¹².
3. Decyzja w zakresie wykorzystania instrumentu pochodnego w całości lub w części. Generalnie regulacje dają możliwość wyznaczenia jako instrumentu zabezpieczającego dla stosowania rachunkowości zabezpieczeń określonej części instrumentu pochodnego (np. 50%)¹³. Obok tego jednostka ma możliwość wskazania jako instrumentu zabezpieczającego pewnej części w przypadku dwóch instrumentów: forward i opcji¹⁴.
4. Wybór rodzaju powiązania zabezpieczającego, czyli zabezpieczenia wartości godziwej lub zabezpieczenia przepływów pieniężnych. Decyzja taka ma szczególne znaczenie, zwłaszcza w kontekście regulacji międzynarodowych i zabezpieczania uprawdopodobnionego zobowiązania przed ryzykiem kursowym.

¹² Przykładem może być zabezpieczenie pochodnym instrumentem walutowym wykazywanych przez przedsiębiorstwo należności w walucie obcej. Zgodnie z ogólnymi zasadami, wzajemnie znoszące się różnica kursowa na należności i przeszacowanie instrumentu pochodnego ujmowane są w wyniku finansowym.

¹³ Zob. par. 29 ust. 5 Rozporządzenia oraz MSR 39 par. 75.

¹⁴ W przypadku opcji jako instrument zabezpieczający w rachunkowości zabezpieczeń może być wskazana zmiana wartości wewnętrznej nabytej opcji, podczas gdy wartość w czasie ujmowana jest w wyniku finansowym. W przypadku kontraktu forward jako instrument zabezpieczający może być wyznaczona zmiana wartości wynikająca z elementu spotowego, zaś zmiana wartości elementu swapowego/procentowego ujmowana jest w wyniku finansowym.

5. Wybór sposobu prezentacji przeszacowań instrumentów pochodnych w wyniku finansowym. Polskie regulacje jednoznacznie wskazują, że przeszacowania takie wykazywane są w ramach przychodów lub/i kosztów finansowych. Regulacje międzynarodowe nie odnoszą się do tego zagadnienia, w związku z tym kierownictwo i rozwiązania przyjęte przez nie w polityce rachunkowości mają decydujący wpływ na ten element. Jednostka może tutaj rozważyć prezentację zysków/strat z przeszacowania w ramach przychodów i kosztów finansowych, innych przychodów i kosztów, przychodów i kosztów operacyjnych, bądź jako korektę odpowiedniej pozycji wynikowej (np. korektę kosztów operacyjnych), jeśli instrument pochodny stanowi zabezpieczenie takiej pozycji.
6. w kontekście stosowania standardów międzynarodowych, możliwość wyboru pojawia się również w przypadku zastosowania zabezpieczenia przepływów pieniężnych, w ramach którego przedmiotem zabezpieczenia jest pozyskanie składnika niefinansowego (np. materiału lub środka trwałego). Regulacje MSR 39 przewidują, że ujęte przeszacowania mogą być odnoszone na wartość początkową pozycji niefinansowej lub pozostawać w kapitale i być rozliczane (stopniowo lub jednorazowo), gdy pozyskana pozycja wpływa na wynik (np. w drodze naliczania amortyzacji lub sprzedaży).

Przedstawione możliwości wyboru rozwiązań dla ujmowania przeszacowań instrumentów pochodnych mogą przekładać się na prezentację wyników finansowych podmiotu, a przez to ocenę jego dokonań i działalności. Zagadnieniem wymagającym odrębnej analizy jest fakt, że na ujmowanie przeszacowań instrumentów pochodnych w kontekście stosowania rachunkowości zabezpieczeń mają wpływ pewne przyjmowane przez kierownictwo założenia w odniesieniu do tych instrumentów lub zdarzeń i pozycji, które mają zabezpieczać.

Wpływ założeń i ocen kierownictwa na ujęcie przeszacowań instrumentów pochodnych

Stosowanie regulacji rachunkowości zabezpieczeń umożliwia ujęcie w wyniku finansowym tego samego okresu przeszacowania instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczanej. Jednak różna perspektywa przyjmowana przez kierownictwo może powodować, że identyczne transakcje będą odzwierciedlone w różny sposób w sprawozdaniu finansowym. Dla zobrazowania tego problemu wybrano dwa przypadki, które poddano analizie.

Wpływ założeń kierownictwa na wybór powiązania zabezpieczającego

Kierownictwo jednostki poprzez przyjęcie różnej perspektywy, może wpływać na wybór powiązania zabezpieczającego dla potrzeb rachunkowości zabezpieczeń (zabezpieczenie wartości godziwej lub zabezpieczenie przepływów pieniężnych) i w konsekwencji

tego na odzwierciedlenie instrumentu zabezpieczającego w sprawozdaniu finansowym. Przykład praktyczny pozwala zobrazować ten problem.

Przykład 1

Spółka Omega SA posiada akcje spółki giełdowej (pakiet mniejszościowy), które zaklasyfikowano jako aktywa finansowe dostępne do sprzedaży. Zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości na dzień bilansowy, aktywa takie wyceniane są w wartości godziwej, a przeszacowania odnoszone na kapitał z aktualizacji wyceny¹⁵. Akcje zostały nabyte za kwotę 100 000 zł, a ostatnio oszacowana wartość godziwa wyniosła 150 000 zł. Na kapitale z aktualizacji wyceny spółka zaprezentowała zatem kwotę 50 000 zł¹⁶. Podmiot Omega uznaje, że cena rynkowa 150 tys. zł jest dla niego korzystna, jednak nie może zrealizować inwestycji (sprzedać akcji na rynku) ze względu na ustanowione na nich zabezpieczenie zaciągniętego kredytu. Obawiając się spadku ceny rynkowej akcji, kierownictwo podejmuje decyzję o zawarciu kontraktu terminowego typu forward bez fizycznej dostawy, na mocy którego jednostka hipotetycznie odsprzedza akcje po spłacie kredytu. Kontrakt przewiduje cenę odniesienia na poziomie 150 000 zł.

Na dzień bilansowy jednostka ustala wartość godziwą akcji na kwotę 180 000 zł, a wartość godziwą instrumentu pochodnego na kwotę 29 000 zł. W przypadku braku zastosowania rachunkowości zabezpieczeń jednostka powinna wykazać w wyniku finansowym przeszacowanie instrumentu pochodnego (stratę 29 000 zł), zaś przeszacowanie posiadanych akcji (zmiana wartości 30 000 zł) odnieść w kapitał z aktualizacji wyceny. Rozwiązanie takie wynika z ogólnych zasad przewidzianych dla wyceny instrumentów pochodnych oraz aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży. Poniższa tabela 1 obrazuje wpływ przeszacowań na wynik i kapitał.

Tabela 1

Wpływ instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczanej
w przypadku braku stosowania rachunkowości zabezpieczeń

	Instrument pochodny	Pozycja zabezpieczana	Łączny wpływ
Wynik finansowy	(29 000)	–	(29 000)
Kapitał z aktualizacji wyceny (zmiana)	–	30 000	30 000
Razem	(29 000)	30 000	

Źródło: opracowanie własne.

¹⁵ Przy założeniu, że spółka stosuje MSSF, przeszacowania prezentowane są w pierwszej kolejności jako element pozostałych całkowitych dochodów.

¹⁶ W przykładzie pominięto problem podatku dochodowego odroczonego.

W celu uniknięcia zniekształcenia wyniku finansowego okresu wynikającego z ujęcia straty na instrumencie pochodnym (podczas gdy zabezpieczana inwestycja wpływa na kapitał, który zostanie rozliczony w momencie sprzedaży akcji), kierownictwo w momencie zawarcia instrumentu pochodnego powinno rozważyć zastosowanie rachunkowości zabezpieczeń.

Istotnym elementem wymagającym rozważenia jest to, który rodzaj zabezpieczenia jednostka powinna zastosować. W analizowanym przykładzie wybór ten uzależniony jest od założenia przyjętego przez kierownictwo w odniesieniu do instrumentu pochodnego. Jeżeli instrument pochodny zostanie określony jako zabezpieczający przyszłą transakcję sprzedaży (jego zawarcie ma zagwarantować określony wpływ ze sprzedaży akcji po spłacie kredytu), wówczas jednostka powinna zastosować zabezpieczenie przepływów pieniężnych. Poniższa tabela obrazuje skutek tego rozwiązania.

Tabela 2

Wpływ instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczanej w przypadku stosowania zabezpieczenia przepływów pieniężnych

	Instrument pochodny	Pozycja zabezpieczana	Łączny wpływ
Wynik finansowy	–	–	0
Kapitał z aktualizacji wyceny (zmiana)	(29 000)	30 000	1000
Razem	(29 000)	30 000	

Źródło: opracowanie własne.

Jeżeli jednak jednostka uznaje, że zawarty kontrakt pochodny ma zabezpieczać wartość posiadanych akcji do dnia ich sprzedaży (po spłacie kredytu), wówczas powinna zastosować zabezpieczenie wartości godziwej. W analizowanej sytuacji będzie to oznaczać ujęcie przeszacowania instrumentu pochodnego w wyniku oraz jednocześnie odniesienie w wynik przeszacowania pozycji zabezpieczanej, od dnia ustanowienia zabezpieczenia do dnia wyceny. Tabela 3 prezentuje ten problem.

Tabela 3

Wpływ instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczanej w przypadku stosowania zabezpieczenia wartości godziwej

	Instrument pochodny	Pozycja zabezpieczana	Łączny wpływ
Wynik finansowy	(29 000)	30 000	1000
Kapitał z aktualizacji wyceny (zmiana)	–	–	0
Razem	(29 000)	30 000	

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiony przykład obrazuje, że jednostka może wykazać w różny sposób przeszacowanie identycznego instrumentu pochodnego w zależności od założeń przyjętych przez kierownictwo jednostki. Jeżeli kierownictwo zakłada, że zawarty instrument ma zabezpieczać przyszły przychód ze sprzedaży akcji, wówczas jednostka powinna odraczać ujęcie przeszacowania tego instrumentu do dnia transakcji. Jeżeli kierownictwo stwierdza, że zawarty instrument pochodny ma zabezpieczać wartość wykazywanych pozycji, wówczas zasadne jest zastosowanie zabezpieczenia wartości godziwej, na mocy którego jednostka ujmuje zmiany wartości pozycji zabezpieczanej w wyniku finansowym, mimo że nie przewidują tego ogólne rozwiązania. Analogiczny do przedstawionego problem może pojawiać się w przypadku innych pozycji bilansowych, które nie są wyceniane w wartości godziwej, z jej zmianami ujmowanymi w wyniku finansowym okresu np. pozycje aktywów wyceniane w koszcie historycznym lub skorygowanej cenie nabycia (zamortyzowanym koszcie).

Ocena pozycji zabezpieczanej i jej wpływ na ujęcie przeszacowań

Przykładem innego istotnego założenia, które musi przyjąć kierownictwo, w wyniku czego może wpłynąć na ujęcie przeszacowania instrumentu pochodnego, jest interpretacja pozycji zabezpieczanej i jej odzwierciedlenia w sprawozdaniu finansowym. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługują pozycje wyceniane w skorygowanej cenie nabycia (zamortyzowanym koszcie). Generalnie skorygowana cena nabycia to wartość, w jakiej ujęto dany składnik, pomniejszona o spłaty kapitału i inne przepływy związane z daną pozycją, skorygowana o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową składnika i jego wartością w terminie wymagalności ustaloną z wykorzystaniem efektywnej stopy procentowej¹⁷, pomniejszona o odpisy aktualizujące wartość¹⁸. Wycena w skorygowanej cenie nabycia w świetle regulacji polskich, przewidziana jest obligatoryjnie w podmiotach podlegających regulacjom rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie instrumentów finansowych w odniesieniu do pożyczek udzielonych i zbliżonych należności oraz dla inwestycji w aktywa dłużne, które mają być utrzymywane do terminu wymagalności, a także dla większości niepochodnych zobowiązań finansowych. Bardzo zbliżone wymagania wprowadzają regulacje międzynarodowe.

W kontekście wyceny w skorygowanej cenie nabycia konieczna jest ocena i interpretacja tej kwoty na dzień bilansowy. Jedno z dwóch podstawowych podejść to analiza skorygowanej ceny nabycia z perspektywy wartości początkowej (zazwyczaj kapitału zobowiązania lub inwestycji), skorygowanej o naliczone do dnia wyceny odsetki stopą efektywną i pomniejszonej o spłaty związane z tą pozycją (zazwyczaj spłaty odsetek i kapitału). W uproszczeniu, wartość w skorygowanej cenie nabycia odzwierciedla niespłacony kapitał początkowy powiększony o naliczone, lecz niespłacone odsetki.

¹⁷ W sprawozdawczości finansowej efektywna stopa procentowa to wewnętrzna stopa zwrotu (IRR).

¹⁸ Zob. Ustawa o rachunkowości..., art. 28 ust. 8a. Analogiczną definicję zawiera MSR 39.

Drugim rozwiązaniem jest uznanie skorygowanej ceny nabycia, ustalonej na dany dzień za sumę wszystkich przepływów, które wystąpią w związku z daną pozycją (przede wszystkim spłaty odsetek i kapitału), zdyskontowanych do dnia wyceny efektywną stopą procentową. Zatem ta sama wielkość ustalona na dzień bilansowy może być interpretowana w dwojaki sposób: jako wartość początkowa, skorygowana o naliczone i niespłacone (głównie) odsetki oraz jako suma zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych związanych z wycenianym składnikiem. Różna interpretacja tej samej kwoty może skutkować różnym ujęciem przeszacowań instrumentu pochodnego, który będzie wykorzystywany do zabezpieczenia całości lub części przepływów związanych z daną pozycją. Poniższy uproszczony przykład obrazuje ten problem.

Przykład 2

Pod koniec 2010 roku jednostka wyemitowała 4-letnią obligację w walucie obcej (wykup na koniec 2014 r.). Wartość nominalna obligacji 1000 EUR. Po każdym roku trwania obligacji jednostka zobligowana jest do wypłaty odsetek w kwocie 200 EUR (20% od kwoty nominalnej). W związku z emisją nie poniesiono żadnych kosztów. Obawiając się wzrostu kursu wymiany waluty w przyszłości, jednostka zawarła w momencie emisji obligacji kontrakt pochodny, na mocy którego na koniec 2013 roku kupi 200 EUR po cenie 4,2 PLN/EUR. Instrument pochodny zabezpiecza zatem trzecią płatność odsetkową.

Na koniec 2011 roku jednostka nalicza odsetki stopą efektywną (w przykładzie będzie to stopa 20%), które wykazuje jako koszty finansowe oraz spłaca naliczone odsetki. Dodatkowo jednostka powinna ustalić różnicę kursową na skorygowanej cenie nabycia w związku z przeliczeniem kwoty 1000 EUR (wartość początkowa 1000 EUR + 200 EUR odsetki naliczone stopą efektywną – 200 EUR odsetki zapłacone) na PLN. Różnica kursowa na ogólnych zasadach ujmowana jest w wyniku finansowym.

Na dzień bilansowy 2011 roku jednostka powinna również dokonać wyceny instrumentu pochodnego. W przypadku braku zastosowania rachunkowości zabezpieczeń, jego przeszacowanie zostanie ujęte w wyniku finansowym. Jeżeli jednostka zastosuje rachunkowość zabezpieczeń (od dnia zawarcia umowy instrumentu pochodnego), przeszacowanie musi być odpowiednio wykazane. Jeżeli jednostka zakłada, że zabezpiecza instrumentem pochodnym trzeci przepływ odsetkowy, zasadne jest zastosowanie zabezpieczenia przepływów pieniężnych, czyli odroczenia przeszacowania instrumentu pochodnego na kapitale. Sposób ujęcia przeszacowania instrumentu pochodnego na koniec 2011 roku nie jest jednak jednoznaczny i zależy od założeń przyjętych przez kierownictwo jednostki. Jeśli kierownictwo jednostki uznaje kwotę 1000 EUR przeliczoną na PLN, czyli skorygowaną cenę nabycia na ten dzień, za wartość nominalną obligacji (przyjmuje pierwszą z przedstawionych wcześniej perspektyw), przeszacowanie instrumentu pochodnego (w części uznanej za efektywne) odnoszone jest na kapitał z aktualizacji wyceny.

Jeżeli jednak jednostka przyjmuje, że kwota wykazana w bilansie (1000 EUR) odzwierciedla zdyskontowane przepływy pieniężne (wśród których znajduje się trzeci prze-

plyw odsetkowy) powinna przeszacowanie instrumentu pochodnego odnieść w wynik finansowy w części, która odnosi się do ujętego już przyszłego przepływu, mimo zastosowania zabezpieczenia przepływów pieniężnych¹⁹. Rozwiązanie takie wynika z faktu, że zabezpieczony przyszły przepływ wpływa już na dzień bilansowy na wynik w odniesieniu do zabezpieczanego ryzyka walutowego – w wyniku okresu ujęta została różnica kursowa związana m.in. z trzecim przepływem odsetkowym. Poniższa tabela obrazuje te elementy.

Tabela 4

Wpływ interpretacji skorygowanej ceny nabycia
na ujęcie przeszacowań instrumentu zabezpieczającego

Skorygowana cena nabycia	Kwota	Rodzaj powiązania zabezpieczającego	Ujęcie przeszacowania instrumentu pochodnego
Podejście bazujące na wartości początkowej	(1000 EUR + 200 EUR – 200 EUR) × kurs bilansowy	Zabezpieczenie przepływów pieniężnych	Kapitał z aktualizacji wyceny*
Podejście bazujące na przepływach globalnych	1000 EUR** × kurs bilansowy	Zabezpieczenie przepływów pieniężnych	Wynik finansowy

* W części uznanej za efektywne zabezpieczenie.

$$** \frac{200_{II}}{1+0,2} + \frac{200_{III}}{(1+0,2)^2} + \frac{200_{IV}}{(1+0,2)^3} = 1000.$$

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowany przykład pokazuje, że na sposób ujęcia przeszacowania instrumentów pochodnych zabezpieczających mają wpływ nie tylko wybór powiązania zabezpieczającego, ale również interpretacja pozycji zabezpieczanej. Jeśli przedmiotem zabezpieczenia są przepływy uwzględnione w bilansie i podlegające wycenie bilansowej ze względu na zabezpieczane ryzyko, jednostka powinna ująć przeszacowanie instrumentu zabezpieczającego w wyniku finansowym, aby skompensować ujęte przeszacowania pozycji zabezpieczanej, mimo założenia stosowania zabezpieczenia przepływów pieniężnych.

Podsumowanie

Ujęcie przeszacowań instrumentów pochodnych, traktowanych jako instrumenty zabezpieczające, uzależnione jest od kilku czynników. Oprócz oczywistych, jak możliwość i chęć zastosowania rachunkowości zabezpieczeń, czy możliwości wyborów przewidzianych

¹⁹ Przedstawiony problem został omówiony szerzej w artykule M. Frendzel: *Podział aktywów i zobowiązań finansowych na część krótko- i długoterminową i jego wpływ na sytuację finansową podmiotu*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Kierunki zmian*, red. B. Micherda, Wyd. UE w Krakowie, Kraków 2011, s. 136–145.

nych w tym kontekście w regulacjach, istotne znaczenie mają również założenia przyjmowane przez kierownictwo w zakresie przedmiotu zabezpieczenia, jak i pozycji zabezpieczającej. Jak obrazują to przedstawione przykłady, przyjęcie różnych założeń w odniesieniu do przedmiotu zabezpieczenia może skutkować wyborem różnego powiązania zabezpieczającego i różnego ujęcia przeszacowań, mimo że instrument zabezpieczający i pozycja zabezpieczana pozostają identyczne. Analogicznie, różne ujęcie przeszacowania może pojawić się w przypadku różnej interpretacji pozycji wykazywanej w bilansie. Uznanie skorygowanej ceny nabycia za kwotę nominalną będzie powodować ujęcie przeszacowania instrumentu pochodnego, zabezpieczającego przyszły przepływ odsetkowy w kapitale. Przyjęcie, że skorygowana cena nabycia odzwierciedla sumę zdyskontowanych przepływów pieniężnych oznacza konieczność ujęcia przeszacowania instrumentu pochodnego walutowego w wyniku finansowym w związku z tym, że uwzględnione w zdyskontowanych przepływach płatności odsetkowe powodują ujęcie różnicy kursowej w wyniku finansowym.

Literatura

Frendzel M.: *Rachunkowość instrumentów finansowych w świetle regulacji międzynarodowych i krajowych*, SKwP-COSZ, Warszawa 2010.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, SKwP-IASB, Warszawa 2007.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metody wyceny, zasad ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (DzU nr 149, poz. 1674 z późn. zm.).

Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Kierunki zmian, red. B. Micherda, Wyd. UE w Krakowie, Kraków 2011.

dr Maciej Frendzel

Uniwersytet Łódzki

Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości.

Streszczenie

Rozdział podejmuje problematykę ujęcia przeszacowań instrumentów pochodnych w przypadku stosowania rachunkowości zabezpieczeń. Mimo że regulacje rachunkowości wprowadzają wytyczne w tym zakresie, w pewnych przypadkach ujęcie przeszacowania uzależnione jest od założeń przyjętych przez kierownictwo jednostki w odniesieniu do instrumentu zabezpieczającego i zabezpieczanej pozycji. Przyjęte założenia mogą skutkować różnym wpływem na sprawozdanie finansowe i przez to przekładać się na różną ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.

**THE IMPACT OF MANAGEMENT ASSUMPTIONS
ON RECOGNITION OF DERIVATIVES' REVALUATIONS
UNDER HEDGE ACCOUNTING**

Summary

The chapter undertakes the issue of recognition of derivatives' revaluation under hedge accounting. Despite accounting regulations setting some guidelines in this area, in some cases recognition of revaluations depends on management assumptions in relations to hedging instrument and hedged item. Applied assumptions may have different impact on financial statements and thus influence an assessment of financial position of an entity.